

Kapittel 12 Samene i Norge: Hvordan kan barnevernet ta hensyn til samenes rettigheter som urfolk?

Merete Saus

Innholdsfortegnelse

<u>Kapittel 11 Samene i Norge: Hvordan kan barnevernet ta hensyn til samenes rettigheter som urfolk?</u>	1
<u>Samene – et urfolk i Norge</u>	1
<u>Kritikk av barnevern i samiske områder</u>	5
<u>Samenes rettigheter som urfolk</u>	6
<u>Diskriminering og usynliggjøring av samer i dag</u>	9
<u>Fire R-er som grunnlag for barnevernets samarbeid med samene</u>	11
<u>Respekt</u>	11
<u>Relevans</u>	13
<u>Gjensidighet</u>	14
<u>Ansvarliggjøring</u>	15
<u>Avslutning</u>	17
<u>Refleksjonsspørsmål</u>	17
<u>Litteratur</u>	19

Dette kapitlet handler om den samiske befolkningen i Norge og barnevernet. Formålet er å vise hvordan barnevernet kan ta hensyn til samenes rettigheter som urfolk. Samene er et urfolk i Norge. Gjennom norske og internasjonale lover har samene særlige rettigheter til å bevare sin kultur, identitet og språk. Disse rettighetene gjelder også når barn og familier mottar offentlige tjenester, slik som barnevernstiltak.

Tradisjonelt har det vært en oppfatning i barnevernet at kunnskap om samer, og hvordan samarbeide med samiske familier, bare er relevant for fagfolk som jobber i kommuner i Finnmark, Nord-Troms, deler av Nordland og Røros. Imidlertid er det slik at alle samer, uansett hvor de bor i Norge, har rettigheter som urfolk. Det innebærer at alle som jobber i barnevernet, må ha en grunnleggende kompetanse om samenes historie og situasjon i dag og hvordan jobbe i tråd med urfolks rettigheter.

Samene – et urfolk i Norge

Samene er et urfolk som er bosatt både i Norge, Sverige, Finland og Russland, og området de bor i, kalles Sápmi. Samene snakker samisk, som igjen deles inn i ni språk, hvorav noen er så ulike at de kun forstås av de som snakker dem. I Norge har vi tre samiske grupper med tre samiske språk: nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Tradisjonelt har samene bodd i store deler av Norge: Nord-Norge, Trøndelag og Hedmark sør til Røros. I dag bor det imidlertid samer i hele Norge.

Figur 11.1 Kart over tradisjonelt samisk bosettingsområde i Norge (Marmelad, 2012).

Samer har tradisjonelt levd av reindrift, fiske i hav, innsjøer eller elver, jordbruk eller kombinasjon av fiske og jordbruk. I dag arbeider samer innen forskjellige næringer, på samme måte som andre i Norge. Reindrifta er imidlertid spesiell. Å drive tamreindrift i dag er forbeholdt samer som tradisjonelt har drevet med det langt tilbake i tid. Denne retten er basert på «en fast sedvanemessig beitebruk» (Ravna, 2009). Det betyr at samer som historisk har drevet reindrift, har hevd på denne næringsformen. Reindrifta drives i siidaer, en tradisjonell samfunnsorganisering basert på at storfamilier og slekt sammen driver en reinflokk (Nergård, 2006). Reindrift drives i alle de tre samiske språkområdene i Norge. Det er litt over 3000 mennesker som er tilknyttet samisk reindrift i Norge, hvorav 2200 i Finnmark (Landbruks- og matdepartementet, 2019). Å være tilknyttet reindrifta betyr de som er med i siidaen og har rein i driftsenheten, både driftsenhetsinnehavere, slektninger og barn (Selvik, 2006; Lie og Karlstad, 1999).

Fordi retten til å drive reindrift er forbeholdt samer, er det mange som assosierer samisk med reindrift. Slike assosiasjoner oppstår ved at noen utvalgte kulturelle symboler blir brukt som identitetsmarkører. Det som skjer, er at kulturelle praksiser, som for eksempel reindrift, duodji (samisk håndarbeid) og kofte, blir brukt som kulturelle symboler for å markere hva som er samisk til forskjell fra norsk, og til å forsterke samisk identitet. Prosessen fører til at de kulturelle symbolene etter hvert blir markører for samisk identitet (Stordahl, 1994). Samiske samfunn er imidlertid mye mer mangfoldig enn assosiasjonen til identitetsmarkørene som reindrift, duodji og kofte gir. Det er ikke mulig å snakke om én samisk kultur eller ett samisk samfunn, men mange samiske kulturer og mange samiske samfunn. Samiske lokalsamfunn er mangfoldig og variert, og det å være samisk kan oppleves som forskjellig fra person til person. En forskjell er nært knyttet til hvorvidt den enkelte samiske personen lever som same i en minoritetssituasjon, eller i en majoritetssituasjon. I noen bygder i Finnmark, som for eksempel Karasjøk og Kautokeino, er samer i majoritet. Det er én kontekst å være same i. I andre lokalsamfunn, som for eksempel på Hedmark eller i kystområdene i Finnmark, er samene i minoritet. Det er en annen kontekst å være same i.

Mange sørsamer som driver med reindrift, har tilknytning til en av de mest gjenkjennelige samiske markørene, og gjennom det opplever de sin samiske identitet som både klar og udiskutabel. På den andre siden finnes det samer i Finnmark som ikke driver med reindrift,

som opplever at deres samiske tilknytning utfordres, og at de dermed ikke anerkjennes som samisk. På grunn av aktiv fornorskingspolitikk gjennom flere tiår er det mange samer som ikke har lært samisk. Noen samer føler at kulturelle symboler som kofte, reindrift, elvebåter eller lignende ikke har noen med dem å gjøre. Alle disse: samer som er i majoritet, samer som er i minoritet og samer som ikke har tilgang til typiske samiske markører, lever i samiske kontekster i dag. Disse samiske kontekstene er innbyrdes forskjellige, og de gir ulike muligheter og utfordringer for dem som det gjelder.

Grunnen til at samiske samfunn er mangfoldige og variert er flere. Jeg vil trekke frem to forhold her. Det første henger sammen med modernitet. Samiske samfunn har, som de fleste andre samfunn, utviklet seg fra et tradisjonelt samfunn til et moderne samfunn med høy grad av teknologiske løsninger, demokratiske verdier og internasjonal orientering. Dette er prosesser som fører til at man både blir mer lik, men samtidig også mer opptatt av tilhørighet og identitet (Dankersten, 2007).

Det andre forholdet er det at samiske samfunn er mangfoldige og variert som en følge av fornorskingspolitikken som ble ført overfor samene. Fra 1900 frem til 1960-tallet var det en offisiell og systematisk assimileringpolitikk i Norge (Niemi, 2018). Assimilering betyr at en minoritetsgruppe frivillig eller ufrivillig endrer sin levemåte i tråd med majoritetsgruppens kultur (Eriksen, 1998). Assimileringpolitikk innebærer en politisk styrt prosess med det mål å la en minoritetsgruppe bli en del av majoritetsgruppen. Den norske politikken frem til 1950-årene var med andre ord å få samer til å bli nordmenn (Niemi, 2018). Denne politikken sammenfalt i tid med en ideologi om noen rasers overlegenhet og unionsoppløsningen med Sverige hvor det å verne om det norske var sentralt. I tillegg var de norske myndighetene opptatt av grensene i nord og å beskytte seg mot landene i øst. Samenes tilhørighet og samkvem over grensene ble derfor sett på som en fare (Eriksen & Niemi, 1995). Å gjøre befolkningen i nord til lokale nordmenn ble dermed et viktig politisk mål og bidro til en politikk som senere er blitt kalt fornorsking. Vars (2017) har utfordret bruken av begrepet fornorsking og peker på at det egentlig kan betegnes som kulturelt folkemord. Det er et begrep som bedre kan beskrive overgrepene og undertrykkningen som samene har opplevd. Selv om den offisielle fornorskingspolitikken ble avviklet på 1980-tallet, var diskriminerende og assimilerende praksis vanlig lenge etter dette (Minde, 2016).

Det ble brukt mange virkemidler i fornorskingen, blant annet misjonering, internatskole, opphold ved barnevernsinstitusjoner (Lund, 2003; Minde & Vars, 2016). Gjennom misjonering ble fattigdomsbekjempelse og religion blandet sammen (Wallin Weihe, 1999). Mange samiske barn ble sendt på internatskole der de ikke fikk lov å snakke sitt morsmål, og hvor målet var å lære samiske barn norsk nasjonalfølelse (Lund, Boine, Johansen, & Rasmussen, 2005). Barnehjem ble også brukt i fornorskingsarbeidet, noe vi også finner i forskning om romanifolket (Hvinden, 2000). For samiske barn innebar det å være på barnehjem at de ikke fikk ha kontakt med samisk kultur, bruke samisk språk eller leve på en måte som var basert på samisk tradisjon og levemåter. De mistet med andre ord kontakten med det samiske, og dette ble vanskelig, og ofte umulig, for dem å ta tilbake senere (Meløy, 2005).

Fornorskingsprosessen var med andre ord massiv, sterk, systematisk og effektiv. Det var harde prosesser som medførte diskriminering, usynliggjøring og tap av tilgang til samisk kultur og språk. For å beskrive konsekvensene av fornorsking brukes begrepet historisk traume som betyr emosjonelle og psykologiske sår som varer over flere generasjoner (Lavalley, 2007). Fornorskingsarbeidet påførte barn traumer, blant annet ved å få barn til å forakte det samiske, og med det også seg selv (Nergård, 2006). Det har ført til mange negative konsekvenser for samene når det gjelder selvoppfatning, selvverd og selvaktelse (Sárgon, 2007). Prosessene tok ulike former på ulike steder, og i noen områder ble de etniske endringsprosessene mer gjennomgående enn andre steder. Det har ført til at samer på noen steder ikke lenger brukte samisk som hjemmespråk og andre samiske kulturuttrykk ble borte (Bjørklund, 1985). Dette førte også til at mange samer fikk manglende tillit til det norske systemet, og i dag ser man mange rettslige konflikter som kan spores tilbake til effekten av fornorskingen (Aili, 2018).

Etter hvert endret det politiske klimaet seg, og utover 1980-tallet har holdningen til samisk samfunn, språk og kultur blitt stadig mer positiv (Niemi, 2018). Det har gitt muligheter for unge samer til å ta opp igjen samisk identitet, noe som var vanskeligere for generasjonen før dem. På grunn av de negative holdningene mange med samisk tilknytning ble møtt med, ble de tvunget til å velge vekk samisk identitet. Dette var særlig utbredt i områder hvor samene

ikke var i flertall, det vil si i fjord- og kystområdene i Finnmark og områdene fra Nord-Troms og sørover. Generasjonen som er født på slutten av forrige årtusen eller senere, har vokst opp i en tid som er mer anerkjennende overfor samisk språk og kultur. Denne holdningsendringen ble drevet frem av samisk motstand og opposisjon og ved at det vokste frem politiske holdninger som løftet frem betydningen av kulturelt mangfold. Dette har gitt et større spillerom for nye generasjoner til å bryte effekten av fornorskingen, igjen oppleve stolthet i forhold til sin samiske arv og hente frem samiske kulturuttrykk (Dankertsen, 2014). Samtidig er det viktig å huske på at dagens samiske samfunn har vokst frem under et sterkt ytre press skapt gjennom fornorskingen og langtidseffektene av denne politikken (Minde & Vars, 2016).

I dag formes samiske samfunn mer i tråd med demokratiske prosesser i samepolitikken og samers dialog om hvordan tradisjonelle samiske praksiser og livsformer skal ivaretas. Debattene innad i samiske samfunn brynes mot norske myndigheter og det norske samfunnet for øvrig. Noen ganger mister samene innflytelse over viktige samfunnsinstitusjoner som påvirker deres mulighet til å videreføre tilknytning til samisk kultur og samfunn. Barnevernet er en av de institusjonene som blir kritisert for ikke å ta nok hensyn til samisk språk og kultur i sitt samarbeid med samiske familier. I det neste kapittelet skal vi se nærmere på dette.

Kritikk av barnevern i samiske områder

Barnevernet har blitt kritisert for å være en av de samfunnsinstitusjonene som ikke tar nok hensyn til samisk samfunn, kultur og språk. Samiske barnevernsarbeidere og forskere har i flere tiår argumentert for at barnevernets arbeidsformer ikke er godt nok tilpasset de samiske lokalsamfunnene (Boine, 2010; Bø, Hermansen, & Stenberg, 2013; Eidheim & Stordahl, 1998; Saus, 2003; Saus & Boine, 2008; Tronvoll, Moe, & Henriksen, 2004). De har pekt på at barnevernets arbeidsformer ikke tar godt nok utgangspunkt i samiske familiers kontekster og ikke nok hensyn til samisk slekt- og nettverkssystem. Andre eksempler på manglende kultursensitivitet i barnevernets arbeid er at samiske barn plasseres i norske fosterhjem, og dermed fjernes fra sin kultur (Nergård, 2011), at institusjonene tar for lite hensyn til samiske barns rettigheter (Saus, Salamonsen, Douglas, Hansen, & Thode, 2018), og at barnevernet ikke tar tilstrekkelig hensyn til samiske oppdragelsesidealer (Boine, 2012). Barnevernets undersøkelser, vurderinger og tiltak må finne sted ut fra kunnskap om lokale forhold, om

samenes historie, og disse må være i tråd med de verdier som gjelder i det området der familiene bor og lever sine liv.

Kritikken mot barnevernet kommer også frem gjennom media, for eksempel i en mediedebatt i april 2016. Da publiserte den samiske nyhetskanalen NRK Sápmi flere saker om et samisk barn som ble plassert i et norsk fosterhjem, på tross av at det var tilgjengelige samiske fosterhjem. De brukte overskrifter som «Barnevernet valgte bort samiske fosterhjem», «Barneombudets tidligere rådgiver: – Samer må kunne kreve samiske fosterhjem» og «Tar selvkritikk for manglende kulturforståelse i barnevernet». Sametinget var også en av instansene som rettet kritikk mot barnevernet i forlengelsen av disse medieoppslagene (Sametinget, 2016). Larsen var representant ved Sametinget da hun i 2016 skrev en kronikk i Kommunal Rapport under tittelen «Barnevern – også for samiske barn». Titlene over antyder mistillit til barnevernet. Mediedebatter som denne har vært med på å sette behovet for kultursensitivt barnevern på dagsordenen.

En undersøkelse som ble gjennomført blant ledere i henholdsvis barnevernet og samiske organisasjoner, viste at begge gruppene mente at det er viktig at barnevernet tar hensyn til samisk kultur og språk (Douglas & Saus, 2019). Det er med andre ord vilje til å ta hensyn til at barnet og familien er samisk. På tross av dette synes det som om det er vanskelig å få omsatt vilje til kultursensitiv praksis (Saus et al., 2018). Det fører til at barnevernet i realiteten hindrer noen samiske barn og familier med tiltak fra barnevernet å få tilgang til samisk kultur, språk og identitet.

Et fellestrekk med kritikken fra de samiske barnevernsarbeiderne, forskerne og det som fremkommer i media, er at kritikken tar utgangspunkt i et rettighetsperspektiv og ikke et behovsperspektiv. Rettighetsperspektiv betyr i denne sammenhengen at begrunnelsen for å ta hensyn til det samiske er basert på at det er en rettighet. Behovsperspektiv betyr at begrunnelsen for en kulturell tilpasning er forankret i at det er helsemessige, sosiale eller økonomiske behov. Når kritikken begrunnes i et rettighetsperspektiv, bygger det på samiske barns og samiske familiers rett til at barnevernet tar kulturelle hensyn, ikke at samiske barn og familier har større behov enn andre barn til en tilrettelagt tjeneste (Saus, 2003). Argumentene

for kulturperspektivet er altså ikke at samiske barn og familier har høyere forekomst av utfordringer og problemer, men at samiske barn og familier har en rett til ikke å bli utsatt for diskriminering eller bli forhindret fra å utøve og nyte godt av sin kultur. I neste kapittel presenteres samenes rettigheter som urfolk.

Samenes rettigheter som urfolk

Begrepet urfolk handler ikke om hvem som var her først, som navnet kan forlede noen til å tro. Urfolk er en rettslig stilling for en folkegruppe som var til stede på et område før nasjonalstaten ble dannet. I Norge er det slått fast i Grunnloven § 110 A at Norge er etablert på landet til to folk; samer og nordmenn, og disse to folkene har dermed samme rett til, og plikt til, å utvikle sin kultur og sitt språk. Denne prinsipielle likheten har betydning for barnevernet. Det er ikke mulig for barnevernet å si at «*siden denne barnevernssaken er så alvorlig, behøver vi ikke ta hensyn til at familien eller barnet er samisk*». Samiske barn og familier har samme rett til å leve med og utvikle sin kultur og sitt språk, som nordmenn, selv om de har tiltak etter barnevernloven.

I tillegg til Grunnloven (§ 110 a) som pålegger staten å legge til rette for at samene i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv, har Norge to andre lover som gir samiske barn og familier rett til å forvente at barnevernet tar hensyn til deres samiske kultur og språk. Det er de to internasjonale konvensjonene: barnekonvensjonen og urfolkskonvensjonen som regulerer dette. Urfolkskonvensjonen heter ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolks og stammefolk i selvstendige stater. Urfolkskonvensjonen og barnekonvensjonen stadfester at samer som urfolk har en rett til å nyte godt av sin kultur og sitt språk. Barnekonvensjonen og urfolkskonvensjonen er internasjonale lover som er laget av De forente nasjoner (FN). Når et land velger å følge en av de internasjonale konvensjonene, innebærer det at staten ratifiserer loven, det vil si at den skal gjelde i de land som ratifiserer de(n). I tilfeller der det er konflikt mellom den norske loven og den ratifiserte internasjonale konvensjonen, står den internasjonale loven over den norske. Det innebærer at dersom det skulle være konflikt mellom barnevernloven og urfolkskonvensjonen eller barnekonvensjonen, er det konvensjonene som har forrang. Da må norsk praksis eller barnevernlov endres slik at den harmoniserer med de internasjonale konvensjonene. Ettersom

både urfolkskonvensjonen og barnekonvensjonen er ratifisert i Norge, betyr det at de er en del av norsk lov, og barnevernet er forpliktet til å følge dem.

Urfolksrettighetene og barnekonvensjonen har begge formuleringer som gir samer særlige rettigheter til ikke å bli diskriminert og til å nyte godt av kultur, språk og identitet. I urfolkskonvensjonen står det § 5 a): *«disse folks sosiale, kulturelle, religiøse og åndelige verdier og skikker anerkjennes og vernes, og det skal tas tilbørlig hensyn til de typer av problemer de møter, både som gruppe og som enkeltpersoner»*. I barnekonvensjonen paragraf 30 står det noe lignende: *”I stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller personer som tilhører en urbefolkning, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urbefolkning, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk.”*

Ettersom tekstene i konvensjonen er ikke knyttet til særskilte situasjoner, tolkes de slik at den også gjelder barn med tiltak fra barnevernet (Ballari, 2009; Skogvang, 2009). Begge disse paragrafene som er vist til over, brukes derfor som begrunnelse for at barnevernet skal legge til rette for at samiske barn med tiltak fra barnevernet fortsatt kan bruke samisk språk, leve i tråd med samisk kultur og opprettholde en samisk identitet. Barnevernloven § 4-15 første ledd sier: *«Det skal også tas tilbørlig hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse, og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.»* Denne formuleringen brukes også som begrunnelse for å tilrettelegge barnevernsarbeidet til det beste for samiske barn og samiske familier. Imidlertid er det uklart hva «tilbørlig hensyn» innebærer i praksis, noe som har ført til at det vokser frem ulike lokale praksiser for hvordan barnevernet kan ta hensyn til etnisk, religiøs, kulturell eller språklig bakgrunn (Saus et al., 2018).

Samiske barn og familier har med andre ord rett til at barnevernet tar hensyn til samisk kultur og språk (Skogvang, 2009). I tillegg til urfolkskonvensjonen er FN-erklæringen om urfolks rettigheter fra 2007 viktig. Denne erklæringen handler om urfolks rett til tilrettelagte helse- og sosialtjenester og rett til bruk av tradisjonell kunnskap. I praksis betyr det at samer som mottar tjenester fra helse- og sosialtjenesten, har rett til at tiltakene tilpasses tradisjonelle praksiser og

de løsninger som har vært vanlige innenfor den urfolksgruppen som vedkommende tilhører. Dette viser tilbake til de samiske barnevernsarbeiderne og forskerne som kritiserte barnevernet og pekte på at samisk kontekst, nettverk- og slektskapssystem er viktige for å legge til rette for barnevern i samiske områder.

Samiske barn og familier har med andre ord rett til at barnevernets praksis ikke er (utilsiktet) diskriminerende eller bidrar til (utilsiktet) assimilering. Ordet utilsiktet er viktig her fordi det er ikke nok at barnevernet forsøker å ta hensyn; barnevernet må faktisk klare det. I neste kapittel drøftes det hvordan samer har vært utsatt for diskriminering og usynliggjøring, og hvilke konsekvenser dette kan ha.

Diskriminering og usynliggjøring av samer i dag

På tross av at holdningen til samene i dag er endret og blitt mer positiv, og at den offisielle politikken overfor samene er basert på anerkjennelse av samenes rettigheter som urfolk, er det fremdeles samer som forteller om diskriminering og usynliggjøring. Diskriminering handler om at de forskjellsbehandles fordi de er samer (Pikkarainen & Brodin, 2008). Det skjer for eksempel ved at en som er samisk, får negative meldinger eller hatytringer fordi hun eller han er samisk. Mange samer rapporterer at de er utsatt for dette (Josefsen, 2006). Usynliggjøring handler om at det samiske ikke gis den betydning som vedkommende selv mener er riktig. Det kan for eksempel være at skolen ikke markerer samenes nasjonaldag 6. februar selv om det går samiske elever på skolen. Dette er konflikter som foregår i mange lokalsamfunn (se for eksempel den samiske avisa Ságat i dagene etter 6. februar 2019).

Usynliggjøring av det samiske oppfattes av mange samer som skjult assimilering. Det er en form for diskriminering som kan være vanskelig å håndtere fordi den ikke gjennomføres med negative ord, men ofte vises mer i det usagte og i mangel på handlinger. Det er vanskelig å argumentere mot det usagte. For mange samer, som samiske politikere, samiske forskere og samiske samfunnsdebattanter, har det derfor vært viktig å bidra til synliggjøring av samisk historie (Ryymin & Nyssönen, 2012). Fortellinger om assimilering og fornorskingspolitikk brukes som tiltak for å unngå mer diskriminering og usynliggjøring.

Diskriminering og usynliggjøring kan forstås som to aspekter ved samme fenomen. Begge begrepene handler om manglende anerkjennelse. Hensikten med å differensiere begrepene er for å kunne skille mellom aktive og passive handlinger. For å forstå negative opplevelser som samer har i dag, kan dette være en nyttig avklaring. I denne todelingen er diskriminering aktiv handling, mens usynliggjøring er fravær av handling.

Diskriminering handler om urettferdig behandling eller hatefulle ytringer på grunn av menneskers etnisitet, hudfarge, kjønn, funksjonsevne, religion eller seksuell orientering, altså ulikeverdighet basert på tilhørigheten til en minoritetsgruppe (Midtbøen, 2015).

Diskriminering er nært koblet til mobbing, fordommer, marginalisering, utenforskap og ulikeverdig behandling. Det handler altså om at man ikke behandles på en lik måte som andre grupper. Likheten kan i denne sammenhengen forstås som absolutt likhet, eller den kan forstås som likeverdig. Likeverdighet innebærer at man behandles forskjellig for å få samme rett som andre. Brudd på likhet og brudd på likeverd kan begge innebære diskriminering, avhengig av situasjon, uten at dette nødvendigvis er diskriminering. Det er diskriminering dersom det er systematisk forskjellsbehandling basert på den gruppetilhørigheten man har, enten etnisk tilhørighet, hudfarge, nasjonal opprinnelse, religion, kjønn, alder, funksjonsevne eller seksuell orientering. Dette er ikke lov i Norge og rammes av § 135 a i straffeloven, en lov som ofte kalles rasismeparagrafen (Hellum & Ketscher, 2008).

Usynliggjøring handler om manglende anerkjennelse. Det passive ved usynliggjøring er en sentral del av negative holdninger i dag fordi det kommer som en konsekvens av fornorskingen. Fornorskingen av den samiske befolkning i Norge førte til at noen mistet eierskap til sentrale kulturelle markører som definerer det samiske i Norge, og dermed retten til å være med å definere hva som er samisk for dem. Tapet av samisk språk førte også til tap av samisk identitet og tap av mulighet til å få være med å definere hva som er samisk. En slik rett er en selvfølge for majoriteten. Ingen trekker i tvil at en ungdom med to norske foreldre fra Førde, Oppdal eller Tvedestrand er norsk, selv om han verken spiller fele, går på ski, liker fisk eller har bunad. Man kan være norsk selv om man ikke passer inn under noen markører for det «typisk norske». Det er denne retten til selv å bestemme og ha innflytelse på egen identitet som fratras i en usynliggjøringsprosess. Når andre tilriver seg makten til å definere hvem man er, oppleves det som et overgrep som det er vanskelig å verge seg mot. Unge samer

kan oppleve at de ikke anerkjennes som samer fordi de ikke snakker samisk, og dette kan de møte blant både andre samer og norske. Å fremholde en samisk tilknytning når man ikke anerkjennes, er vanskelig. Mange har omtalt at dette er erfaringer som gir opplevelse av tap og skam (Andersen & Olsen, 2018).

Diskriminering og usynliggjøring er, slik jeg har vist til, en vesentlig del av utfordringene for samiske barn og familier i dag. I neste avsnitt skal jeg se nærmere på fire prinsipper som kan hindre barnevernet i å bidra til (utilsiktet) diskriminering og (utilsiktet) usynliggjøring.

Fire R-er som grunnlag for barnevernets samarbeid med samene

Innenfor forskning om urfolk er det utviklet nye perspektiver som i en samlebetegnelse kalles urfolksmetodologi. Smith (1999) er en av grunnleggerne av urfolksmetodologi, en metodologisk retning som fremhever anerkjennelse, respekt og inkludering av urfolk som vesentlige elementer i kunnskapsutvikling som angår urfolk. Smith fremhevet at urfolk selv må få sette premissene for hvordan de skal fremstilles. Denne tenkningen har drevet frem en faglig tenkning hvor urfolksstudier ikke er forskning *på* urfolk, men *sammen med* urfolk. Urfolksmetodologi kan beskrives gjennom fire begreper introdusert av Kirkness og Barnhardt (2016): respect, relevance, reciprocity and responsibility. På norsk kan vi oversette dem til: respekt, relevans, gjensidighet og ansvarliggjøring.

Respekt handler om å unngå krenkelser som diskriminering og usynliggjøring. Relevans handler om at det som anses som gyldig kunnskap, også skal inkludere urfolks erfaringer og perspektiver. Gjensidighet handler om likeverd og om ikke å bli møtt med nedlatende holdninger. Likeverd betyr at urfolk møtes som likeverdige parter og får mulighet til reell medinnflytelse. I noen tilfeller krever like muligheter ulik behandling. Ansvarliggjøring setter Kirkness og Barnhardt (2016) i sammenheng med deltakelse. Dette prinsippet handler om betydningen av det å delta i relevante fora og på de arenaene hvor beslutninger tas. Det aktualiserer også representasjon. At representanter fra en gruppe kan ta ansvar for samfunnsutviklingen bidrar til medansvar, noe som er grunnleggende i et demokratisk samfunn.

Disse fire begrepene kan fungere som prinsipper for hvordan barnevernet kan respektere og ta hensyn til samisk kultur. Begrepene peker frem mot barnevernsfaglig arbeid som unngår diskriminering og usynliggjøring, og som innfrir rettighetene samene har som urfolk. Derfor vil jeg i fortsettelsen drøfte hvordan disse fire prinsippene kan legges til grunn for barnevernsarbeid med samiske familier, slik at barnevernet klarer å innfri forpliktelsene som barnevernet ifølge lovverket har overfor samiske barn og familier.

Respekt

Respekt er et prinsipp om å anerkjenne folks integritet. Respekt handler om å være interessert i den andre, forsøke å sette seg inn i den andres situasjon og behandle den andre med verdighet. Diskriminering er det motsatte av respekt. I en studie av atferdsproblemer blant unge samiske og norske barn på begynnelsen av 2000-tallet fant Jávo (2020) blant annet at en trygg etnisk identitet fremmet god psykisk helse. Trygg etnisk identitet handler om at det er lett å vise sin etniske identitet, og at det er noe man er stolt av (Nystad, Spein, & Ingstad, 2014). Vern mot effekten av diskriminering er blant annet synliggjøring av det samiske. Tidligere viste jeg hvordan usynliggjøring er en av de store utfordringene for mange samer i dag. Særlig for samer som bor i områder hvor de er en minoritet, er usynliggjøring av det samiske en utfordring. Dette bidrar til å skape en utrygg etnisk tilknytning (Jávo, 2010). Dersom barnevernet skal innarbeide respekt for urfolk i sitt arbeid, handler det ikke bare om å utvikle positive holdninger til samisk samfunn og folk, men også å aktivt bidra til synliggjøring av samiske forhold.

På et individuelt nivå handler det om å spørre, være nysgjerrig og å lære seg noe om akkurat dette samiske barnets situasjon. På et strukturelt nivå innebærer det at barnevernet som tjeneste har et aktivt blikk på hvordan de kan få tak i kontekster som de ikke nødvendigvis kjenner godt fra før. Det kan gjøres ved hjelp av helt konkrete innfallsvinkler som løfter frem hvordan det er å være same i nettopp dette lokalsamfunnet (Saus, 2006).

Barnevernsarbeideren kan spørre foreldrene hva de synes er viktig for deres barn. Hun eller han kan gå på «oppdagelsesrunder» i nabolaget, snakke med folk om stedet de bor på i uhytidelige vendinger, ta kontakt med folk i lokalsamfunnet for å lære om stedet. Spørre hva som er vanlig og uvanlig. Snakke med foreldre om hva som er annerledes nå fra da de var barn.

Gjennom slike spørsmål kan barnevernsarbeideren få tak i konteksten til dem de jobber med. Kontekst er relevant i alle situasjoner, men det er særlig relevant for arbeid med samiske familier og samiske barn. Det er fordi usynliggjøring er en vesentlig del av utfordringene når det gjelder å innfri rettighetene samer har som urfolk. Respekt i arbeid med samene handler om å jobbe mot usynliggjøring. Det vil si å ta hensyn til konteksten og fortolke menneskers meninger i lys av den sammenhengen dette gjøres i (Saus, 2003). Det å forstå situasjonen til en samisk familie og et samisk barn handler også om å forstå hva fornuksingen har ført til på stedet der de bor, og konkret hvordan det har påvirket familien. Dette fordrer at barnevernet også inkluderer lokalsamfunnsperspektivet som del av sin grunnlagskompetanse (Saus, 2006).

Lokalsamfunnsbeskrivelsen skal være grundig, men i og for seg «teoriløs». Det er ikke forklaringene som er viktig, men beskrivelsen. Barnevernsarbeideren kan for eksempel spørre: Hva er vanlig her? Hva anses som rett, og hva vurderes som galt her? Det handler også om å få tak i virksomheter på stedet, som hva folk gjør der familien bor? Hvilke fritidsaktiviteter holder folk på med, hva er vanlige innetider, leggetider og spisetider? Når, og på hvilke måter, samhandler folk som bor på stedet? På kjøpesenteret, på skuterturer, på lokalkafeen, på besøk hos hverandre, i foreninger? Eller kanskje er det svært få felles treffpunkter på stedet. Jobber de fleste på samme bedrift, er det mange små, uavhengige private arbeidsplasser eller reiser de fleste til et andre steder for å jobbe?

Lokalsamfunnsbeskrivelser kan man med rette hevde bør gjelde i alle saker, ikke bare i arbeid med samiske rettigheter. Men fordi samer ofte opplever at usynliggjøring bidrar til at de ikke får innfridd sine rettigheter, må man særlig fremheve denne formen for kontekstuell kompetanse i barnevernets samarbeid med samer.

Relevans

Relevans handler om at samfunnsutvikling skal skje ved reell deltakelse fra urfolk, og at denne utviklingen skal være basert på kunnskap og praksis som finnes i urfolkssamfunn (Kirkness & Barnhardt, 2016). Det innebærer at utdanningsinstitusjoner bærer mye av ansvaret for at rettighetene til urfolk ivaretas. Det betyr ikke bare at kunnskap om urfolk må være en del av undervisningen av nye profesjonsutøvere, for eksempel at barnevernsutdanningene må ha kunnskap om samer som del av pensum. Det betyr også at kunnskap om barnevern må være basert på samenes innflytelse på kunnskapsutviklingen.

I Canada er det utviklet fire prinsipper for utdanningsinstitusjoner for å ivareta dette (Jordan, 2014), i) å aktivt sørge for et sosialt rettferdig samfunn for urfolk, ii) å anerkjenne en respektfull, samarbeidende og konsultativ prosess mellom urfolk og ikke-urfolk, iii) å fremme partnerskap mellom utdanningsinstitusjoner og urfolksamfunn, iv) å verdsette det mangfold og variasjon som finnes i urfolks kunnskap og læring. Det er i liten grad jobbet frem slike prinsipper i norsk barnevern.

Om dette ble gjort, kunne vi ha drøftet oss frem til barnevernsfaglige prinsipper som kretset rundt hvordan barnevernet kunne ivareta samiske barns rettigheter. De kunne for eksempel sett slik ut: i) å aktivt sørge for et sosialt rettferdig samfunn for urfolk gjennom å ha kulturelt tilpassede tiltak for samiske barn, ii) å anerkjenne en respektfull, samarbeidende og konsultativ prosess mellom urfolk og ikke-urfolk gjennom at Sametinget og samisk kompetansemiljø alltid inkluderes når barnevernet skal videreutvikles, iii) å fremme partnerskap mellom barnevernet og urfolksamfunn gjennom god dialog med sametinget og inkludere samiske brukergrupper i barnevernsfaglig utvikling, iv) å verdsette det mangfold og variasjon som finnes i urfolks kunnskap og læring, gjennom å oppdatere kunnskap om samiske samfunn og samenes situasjoner i ulike kontekster.

Gjensidighet

Urfolk har kritisert manglende gjensidighet mellom urfolk og de som tar beslutninger om forhold som har betydning for urfolkssamfunn (Barnhardt & Kohler, 2011). Mangel på gjensidighet handler om rolleavstanden mellom dem som produserer kunnskap, og dem kunnskapen gjelder for (Kirkness & Barnhardt, 2016). Det innebærer at det er stor avstand i makt, myndighet og beslutningsmulighet mellom dem som beskriver en aktuell situasjon, og dem som opplever den aktuelle situasjonen. For å bøte på forhold som fører til denne kritikken, har ulike forhold som skaper bedre balanse i møtene, blitt fremhevet (Goulding, Steels & McGarty, 2016). En av de viktige innfallsvinklene har vært å gjøre læring til en toveisprosess. Det er ikke bare ekspertene som kan lære fra seg sin ekspertise, ekspertene skal også stille seg åpen for å lære om urfolkens forståelse. Det er i dialogen mellom disse to forståelsene at beslutninger best kan tas.

Dersom vi vurderer denne dialogtenkningen i forhold til barnevernet, vil det innebære at det ikke bare er barnevernets aktører som kan delta i diskusjonen om hvordan barnevernet skal utvikles. Barnevernsaktører er barnevernsarbeiderne, barnevernslederne, barnevernsforskerne, barnevernsadvokater og barnevernsmyndighetene. I tillegg må foreldre og barn som har erfaring med å få – frivillige eller ufrivillige – tiltak fra barnevernet, bli invitert til å delta i diskusjonen om barnevernets utvikling. Brukerne kan representere sin egen sak eller bli representert ved brukerforeninger som for eksempel foreldreforeninger, barnevernsproffene eller andre interesseforeninger. Sametinget har en slik rolle i dag, men den kan utvikles videre og gjøres mer systematisk gjeldende når barnevernet driver organisasjonsutvikling. Også innenfor barnevernets fagutvikling kan samiske stemmer inkluderes i sterkere grad enn tidligere.

I en undersøkelse om nye tiltak for å heve kompetansen om barnevernsarbeid med minoriteter ble ungdom med minoritetsbakgrunn, men uten nødvendigvis å ha hatt tiltak fra barnevernet, invitert i fokusgrupper for å diskutere temaer om barnevern og minoriteter (Saus et al., 2018). Erfaringen var at ungdommene hadde mange innspill, særlig om hvordan barnevernet kunne forbedre sin legitimitet i minoritetsmiljøer. Manglende legitimitet i minoritetsmiljøer er en utfordring for barnevernet og noe som barnevernet jobber mye med. I denne sammenhengen er det interessant at også representanter som ikke har særskilt kjennskap til barnevernet, verken som bruker eller barnevernsarbeider, kan bidra til faglig utvikling i barnevernsfeltet.

Det urfolksmetodologien innfører, er en overgang fra en todelt til en tredelt dialogmodell. Det er en overgang fra at barnevernet kun konsentrerer seg om dialog mellom eksperter og brukere, til også å inkludere lokalsamfunnet. Det betyr at barnevernsfagets aktører, brukerne og det samiske samfunnet sammen er i dialog om hvordan barnevernet kan utvikle seg. Fordelen ved at lokalsamfunnets stemmer inkluderes, er at det fordrer en sterkere vektlegging av legitimitet i lokalsamfunnet for barnevernets handlinger. Brukernes stemme får også en styrke ved at de kontekstuelle forholdene, som nabolag, nettverk og slekt, får større oppmerksomhet.

Ansvarliggjøring

Urfolksmetodologi har ført til sterkere vektlegging av medvirkning fra urfolk. Det har vært viktig for en demokratisk utvikling der urfolk i stadig sterkere grad får bidra i utviklingen av egne samfunn (Denzin, Lincoln, & Smith, 2008). Dette har paralleller til en økende brukermedvirkning på mange samfunnsområder. Det stilles i dag økende krav om og forventinger til at barn og familier får medvirke i egen sak, også innenfor barnevernet (Strandbu, 2011). Den økende demokratiseringen legger til rette for at folk kan ta mer ansvar for den situasjonen de står i, enten det er urfolk eller andre brukere av barnevernets tiltak. Demokrati handler om å la flere stemmer være med når beslutninger skal tas, og at det tas hensyn til flere former for erfaringer før endringer gjennomføres.

Innen urfolksmetodologi settes medvirkning i sammenheng med å få tilgang til makt, autoritet og mulighet til å få kontroll over saker som påvirker dagliglivet (Kirkness & Barnhardt, 2016). Medvirkning betyr i en slik forståelse at samiske stemmer inkluderes på en systematisk og gjennomgripende måte. Et eksempel som kan illustrere at også samiske stemmer må tas med, er spørsmålet om assimilering og fornorskingspolitikk bør innlemmes som viktig informasjon om barnevernet i Norge, både før og nå.

Er samenes historie relevant kunnskap for barnevernsarbeidere i dag? Dette spørsmålet har opptatt samiske barnevernsarbeidere og forskere, men ikke i samme grad barnevernsmyndighetene. Undersøkelser har vist at samiske og «native» amerikanske barnevernsarbeidere deler erfaringer med hensyn til at urfolks historie er relevant i deres praktiske arbeid (Nicolai & Saus, 2013; Nygård, 2018; Saus, 2019). Begge gruppene sier at dersom de skal gjøre et godt barnevernsarbeid, må de ta hensyn til de traumatiske erfaringene som folkegruppene har opplevd. Historien har effekt på situasjonen til urfolk i dag, blant annet hvordan folk løser utfordringer og hvilke forventinger de har til tjenestene i dag. Når samer forteller om manglende tillit til barnevernet i dag, kan det også ha bakgrunn i historiske erfaringer (Saus et al., 2018). Dersom det er riktig, er det viktig at stemmene til de samiske barnevernsarbeiderne tas med når barnevernsfaget skal utvikles.

Det er særlig to måter ansvarliggjøring kan beskrives på. Det handler for det første om at de som har makt og innflytelse på utviklingen av barnevernet, tar ansvar for å inkludere de som har relevante innspill til barnevernet. De som har denne makten er mange, som Barne-,

ungdoms- og familiedirektoratet, utdanningsinstitusjonene, forskere og leder i kommunalt barnevern. Den andre måten der ansvarliggjøring er aktualisert, er ved at samiske barnevernsarbeidere gjøres medansvarlig for å utvikle barnevernet. De må dele med sine erfaringer og gjøre disse kjent for resten av barnevernsfeltet.

Et tredje eksempel som viser at ansvarliggjøring er et grunnleggende prinsipp for barnevernets arbeid med samene, handler om å jobbe mot en felles forståelse. I en undersøkelse om samiske barns rettigheter i barnevernsinstitusjoner ble det avdekket at det var store forskjeller mellom representanter for samiske brukerforeninger og barnevernsarbeidernes oppfatninger av om samiske barns rettigheter ble ivaretatt i barnevernsinstitusjoner (Saus et al., 2018). Mens barnevernsarbeiderne mente at samiske barns rettigheter ble håndtert helt i tråd med lovene og konvensjonen, mente de samiske representantene at det ikke var tilfelle. Barnevernsinstitusjonen pekte blant annet på at det sjelden var samiske barn ved deres institusjon. Dette kan dreie seg om usynliggjøring. Når de som jobber ved institusjonene har relativt lite oppmerksomhet om samisk historie, om hvilken effekt assimilering har hatt for samene og hvordan situasjonen oppleves av samer i dag, er det mulig at institusjonen driver (utilsiktet) usynliggjøring av samiske barn. For å endre situasjonen med ulik forståelse til en mer omforent fortelling er det nødvendig at begge parter får delta med sine erfaringer.

Demokratiseringsprosesser handler grunnleggende sett om å gi rom for flere fortellinger og jobbe mot en felles fortelling som kan romme ulike erfaringer. Barnevernet kan legge til rette for en prosess mot felles fortellinger ved å utvikle arenaer hvor samer medvirker i fortellinger om hvordan barnevernet kan jobbe.

Avslutning

I dette kapittelet har jeg presentert samene som er et urfolk i Norge, og hvilke rettigheter samene har. Hensikten med kapittelet har vært å få frem at barnevernet er forpliktet til å ta hensyn til samiske barn og samiske familiers språk og kultur og vise hvordan det er mulig for barnevernet å ta slike hensyn. De fire R-ene; respekt, relevans, gjensidighet og ansvarliggjøring, er prinsipper som kan bistå barnevernet i å utvikle en praksis som er kultursensitiv overfor det samiske urfolket i Norge.

Refleksjonsspørsmål

- Hvordan kan kunnskap om samenes historie være relevant for barnevernet i dag?
- Hvilke rettigheter har samiske barn og familier etter nasjonale lover og internasjonale konvensjoner?
- Hva er urfolksmetodologi?
- Hvordan kan de fire R-ene bidra til et barnevern som tar hensyn til samiske barns og samiske familiers rettigheter?

Litteratur

- Aili, K. (2018). Sameretten ved inngangen til 2018. *Kritisk juss*, 56(1), 50–55. doi:10.18261/issn.2387-4546-2018-01-04.
- Andersen, A.-M., & Olsen, K. (2018). «Det stikker så smertelig, spesielt når man forsøker ...». *Norsk pedagogisk tidsskrift* (01), 49-60. doi:10.18261/issn.1504-2987-2018-01-06.
- Ballari, B. (2009). *Retten til språk og kultur ved plassering av det samiske barn i fosterhjem eller institusjon*. Masteroppgave i rettsvitenskap, Det juridiske fakultet, Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Barnhardt, R., & Kohler, P. M. (2011). Indigenous Knowledge, Climate Change, and Sustainability. I A. L. Lovecraft & H. Eicken (red.), *North by 2020* (s. 57–168). Fairbanks, United States: University of Alaska Press.
- Bjørklund, I. (1985). *Fjordfolket i Kvænangen: fra samisk samfunn til norsk utkant 1550–1980*. Tromsø: Universitetsforlaget.
- Boine, E. M. (2010). *Kulturorientert praksis, – en veileder*. BUS Nord Norge.
- Boine, E. M. (2012). Minoritetskultur i barnevernsinstitusjon. *BUKS – Tidsskrift for børne- & ungdomskultur*, 56, 33–51.
- Bø, B. P., Hermansen, N., & Stenberg, O. (2013). *Sosialfaglige utfordringer på nye arenaer: stemmer fra nord*. Stamsund: Orkana akademisk.
- Dankersten, A. (2007). «Men du kan jo snakke frognersamisk»; bysamer mellom tradisjon og modernitet. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 1, 52–61.
- Dankertsen, A. (2014). *Samisk artikulasjon: melankoli, tap og forsoning i en (nord)norsk hverdag* (nr. 16). Universitetet i Nordland, Fakultet for samfunnsvitenskap, Bodø.
- Denzin, N. K., Lincoln, Y. S., & Smith, L. T. (2008). *Handbook of critical and indigenous methodologies*. Los Angeles, California: Sage.
- Douglas, M., & Saus, M. (2019). Invisible Differentness in Sámi Child Protection Services. *Child Care in Practice*, 30.
- Eidheim, H., & Stordahl, V. (1998). *Kulturmøte og terapi i Sápmi*. Kárášjohka: Davvi girji.
- Eriksen, K. E., & Niemi, E. (1995). *Den finske fare*. Oslo: Pensumtjeneste.
- Eriksen, T. H. (1998). *Små steder – store spørsmål: innføring i sosialantropologi* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Goulding, D., Steels, B., & McGarty, C. (2016). A cross-cultural research experience: developing an appropriate methodology that respectfully incorporates both Indigenous and non-Indigenous knowledge systems. *Ethnic and Racial Studies*, 39(5), 783–801. doi:10.1080/01419870.2015.1081960.
- Hellum, A., & Ketscher, K. (2008). *Diskriminerings- og likestillingsrett*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hvinden, B. (2000). *Romanifolket og det norske samfunnet: følgene av hundre års politikk for en nasjonal minoritet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Jávo, C. (2010). *Kulturens betydning for oppdragelse og atferdsproblemer: transkulturell forståelse, veiledning og behandling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jordan, S. (2014). *Indigenous Research Methods. The SAGE Encyclopedia of Action Research*. London: SAGE Publications.
- Josefsen, E. (2006). *Selvoplevd diskriminering blant samer i Norge* (Vol. 2006:3). Alta: Norut NIBR Finnmark.
- Kirkness, V. J., & Barnhardt, R. (2016). First Nations and Higher Education: The Four R's – Respect, Relevance, Reciprocity, Responsibility. *Journal of College and University Student Housing*, 42(2), 94–109.
- Landbruks- og matdepartementet (2019) *Reindrift*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/mat-fiske-og-landbruk/reindrift/reindrift/id2339774/>
- Larsen, V. (2016). Barnevern – også for samiske barn. kommunal.rapport.no.

- Lavallee, L. (2007). Threads of connection: Addressing historic trauma of indigenous people through cultural recreational programming. Doktorgradsavhandling i sosialt arbeid, University of Toronto, ProQuest Dissertations Publishing.
- Lie, I. & Karlstad, S. (1999) *Forskning i reindriften: evaluering av forskning, formidling og bruk av forskning*. Oslo: NIBR
- Lund, S. (2003). *Samisk skole eller Norsk standard? Reformene i det norske skoleverket og samisk opplæring*. Karasjok: Davvi girji.
- Lund, S., Boine, E., Johansen, S. B., & Rasmussen, S. (2005). *Sámi skuvlahistorjá: artihkkalat ja muitalusat Sámi skuvlaeallimis: 1* (Vol. 1). Kárášjohka: Davvi girji.
- Marmelad (2012). Originalt kart ved: (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Norway_counties_blank_with_metadata.svg) med Creative Commons Attribution-Share Alike 2.5 Generic lisens (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.5/>). Lagt til blå farge av forfatter.
- Meløy, K. (2005). Samebarn på skole. I S. Lund, E. Boine, & S. Broch Kohansen (red.), *Samisk skolehistorie 1*. Karasjok: Davvi Girji.
- Midtbøen, A. H. (2015). Diskriminering av samer, nasjonale minoriteter og innvandrere i Norge. En kunnskapsgjennomgang. Rapport 2015(01), Institutt for samfunnsforskning
- Minde, H. (2016). *Assimilation of the Sami: implementation and consequences*. Kautokeino: Gáldu – Resource Centre for the Rights of Indigenous Peoples.
- Minde, H., & Vars, L. S. (2016). *Fornorskinga av samene: hvorfor, hvordan og hvilke følger?* Kautokeino: Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter.
- Nergård, J.-I. (2006). *Den levende erfaring: en studie i samisk kunnskapstradisjon*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Nergård, V. (2011). Fler-foreldre-systemet i samisk barneoppdragelse. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 1, 30–42.
- Nicolai, S. S., & Saus, M. (2013). Acknowledging the Past while Looking to the Future: Conceptualizing Indigenous Child Trauma. *Child Welfare*, 92(4), 55–74.
- Niemi, E. (2018). Fornorskingspolitikken overfor samene og kvenene. I N. Brandal, C. A. Døving, & I. T. Plesner (red.), *Nasjonale minoriteter og urfolk i norsk politikk fra 1900 til 2016* (s. 131–152). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Nygård, R. H. (2018). *Family and community involvement in Indigenous social work. A comparative study*. Ph.D. Thesis, UiT, The Arctic University of Norway, Tromsø.
- Nystad, K., Spein, A., & Ingstad, B. (2014). Community resilience factors among indigenous Sámi adolescents: A qualitative study in Northern Norway. *Transcultural Psychiatry*, 51(5), 651–672. doi:10.1177/1363461514532511.
- Pikkarainen, H., & Brodin, B. (2008). *Discrimination of the Sami: the rights of the Sami from a discrimination perspektiv*. Stockholm: Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, DO.
- Ravna, Ø. (2009). I hvilken utstrekning er samenes rett til reindrift vernet av EMK P1-1. Retfærd Årgang 125 Vol. 2, s. 24–45
- Ryymin, T., & Nyssönen, J. (2012). Fortellinger i nordnorsk minoritetshistorie. *Historisk tidsskrift*, 4, 541–568.
- Sametinget. (2016). *Sametingets supplerende rapport til FNs komité for barns rettigheter 2016*. Karasjok: Sámediggi Sametinget
- Sárgon, S. (2007). *Konsekvenser av statens fornorskingspolitikk – med fokus på tapt skolegang under andre verdenskrig*. Masteravhandling i spesialpedagogikk, Universitetet i Tromsø.
- Saus, M. (2003). *Kontekstuellet barnevern: barnevern i samiske landskap*. Doktorgradsavhandling, Institutt for pedagogikk, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Saus, M. (2006). *Kultur og barnevernsarbeid. Kultursensitivitet som en måte å se lokalsamfunn på: Billefjord og Kautokeino. Hefte 4*. Barnevernetsutviklingscenter i Nord-Norge
- Saus, M. (2019). Kulturell smerte – begrepet bidrag til sosialt arbeid. I J. I. Nergård & P. Vitebsk (red.), *Kulturen som pasient. Uvanlige møter for vanlige folk*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Saus, M., & Boine, E. M. (2008). *Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for barnevernet i samiske områder* (Vol. 2/2008). Tromsø: Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge.
- Saus, M., Salamonsen, A., Douglas, M., Hansen, K. L., & Thode, S. K. (2018). *Kompetansehevede tiltak, kunnskapsmiljø og samiske barns særlige rettigheter*. Tromsø: Regionalt kunnskapssenter for barn og unge, UiT, Norges arktiske universitet.
- Selvik, K. (2006) *Om siidaens rolle i reindriftslovgivningen*. Oslo: Landbruks- og matdepartementet
- Skogvang, S. F. (2009). *Samerett* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Smith, L. T. (1999). *Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples*. London & New York, Zed books.
- Stordahl, V. (1994). *Same i den moderne verden: endring og kontinuitet i et samisk lokalsamfunn*. V. Stordahl, Karasjok.
- Strandbu, A. (2011). *Barnets deltakelse: hverdagslige og vanskelige beslutninger*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tronvoll, I. M., Moe, A., & Henriksen, J. E. (2004). *Hjelp i kontekst: praksis, refleksjon og forskning*. Indre Billefjord: Iðut.
- Vars, L. S. (2017). Samene i Norge: Fra fornorskning til forsoning? I N. Brandal, C. A. Døving, & I. T. Plesner (Red.), *Nasjonale minoriteter og urfolk i norsk politikk fra 1900 til 2016* (s. 177-200). Oslo: Cappelen Damm Akademiske.
- Wallin Weihe, H.-J. (1999). *"Social work" and missionary work as part of the power game*. Ph.d., Lund University, Lund. Hentet fra <http://lup.lub.lu.se/record/19137>.